

Palmiro Togliatti: Momenti della storia d'Italia

Momenti iz historije Italije, Editori Riuniti, Roma, 1963.

Nada S. Jaman

Togliattia rano upoznajemo u političkom životu Italije. Od svog pristupanja Socijalističkoj stranci Italije (1919) i tokom svoga djelovanja kao generalni sekretar Partije (od 1927), pa i danas, on je odlučan borac protiv nemarksističkih tendencija. Kroz Togliattijeve misli koje susrećemo u ovoj knjizi, upoznajemo se sa značajnijim isječcima iz historije njegove zemlje. Upoznajemo se s jednom historijom punom stradanja, otpora, borbe radnih masa i, u toj borbi, stvaranja narodnog fronta na čelu s radničkom partijom. Upoznajemo se s ideološkim previranjima unutar te avangardne Partije talijanskog radnog naroda, s traženjem novih perspektiva i odgovarajućih akcija. Uočavamo odraze svjetskih zbivanja na politički, ekonomski i društveni život Italije, a također i utjecaj zbivanja u Italiji na situaciju u svijetu.

Aktuelnost autorovih radova u traženju saznanja analizom stvarnosti historijskog procesa, predstavlja nam lucidni profil borca za prava radničke klase u talijanskom i međunarodnom radničkom pokretu. Posebno je značajna Togliattijeva uloga u borbi za stvaranje čvrstog saveza talijanskih radnika i seljaka, što je i danas jedna od specifičnosti borbenih metoda KPI.

Radnički pokret u Italiji javlja se polovinom XIX stoljeća ali je njegov razvoj tekao veoma sporo, kao i razvoj kapitalizma. Uzrok tome bila je uglavnom nacionalna neujedinjenost i feudalna rascjepkanost zemlje s jedne strane, te pomanjkanje obradivog zemljišta i rudnog blaga, uz ograničenost unutrašnjeg tržišta i oskudice u kapitalu, s druge strane.

Tadašnja stihijska istupanja talijanskih radnika nisu mogla donijeti radničkoj klasi nikakve pozitivne rezultate. Sa risorgimentom, pokretom za nacionalno slobodnu i ujedinjenu Italiju, stvorena je nova Italija. Ujedinjenje ove zemlje, koje je u stvari započelo odozdo, narodnom revolucijom završilo je savezom sardinskog kralja, pape, plemstva i buržoazije protiv svog naroda. Poslije ujedinjenja razvija se na sjeveru industrija, pa se tu jače razvija i radnički pokret. Osnivanje klasnih radničkih organizacija ometaju anarhisti. Sredinom 70-ih godina bakunjinisti su izvršili niz pučeva s ciljem da sruše talijansku državu, ali su u stvari samo nanijeli štetu radničkim organizacijama na koje se sručio bijes vladajućih krugova.

Prva politička partija, Talijanska radnička stranka —, bila je ipak još pod jakim utjecajem anarhizma. Deset godina kasnije od ove šarolike političke stranke odvojili su se socijalisti osnovavši Talijansku socijalističku stranku, unutar koje je također uskoro došlo do idejnih razmimoilaženja. Frakcijske borbe unutar Partije između revolucionarnog pravca i nekoliko reformističkih pravaca bile su razlogom da je mnogo tadašnjih narodnih pokreta završilo neuspjehom.

Početak XX stoljeća znatno se ubrzava kapitalistički razvoj, pa nastupa period osvajačkih ratova talijanske buržoazije. Vješti provodilac ove politike bio je talijanski ministar, a kasnije i predsjednik vlade Giovanni Giolitti. Tada su već stalni oblik klasne borbe postali i masovni politički štrajkovi, naročito za vrijeme I svjetskog rata i pobjede oktobarske revolucije u Rusiji. Otpor protiv politike vladajućih osjetio se u »kolektivnoj neposlušnosti« vojske i naroda osobito nakon poraza kod Caporetta.

Međutim, ovaj stihijski narodni pokret opet je bio zadržan, jer nije bilo partije koja bi ga organizirala. Umjesto da koncentriraju svoje snage i postave za jedini cilj usmjerenje revolucionarnog pokreta masa prema pobjedi, socijalisti se gube u međusobnom optuživanju između marksimalista, reformista i dr. grupacija Partije.

Izuzetnu važnost daje Togliatti događajima 1920. i 1921. godine. To su godine kada politička aktivnost radnika, prolazeći kroz barijere korporativizma i primitivizma, polako prodire naprijed. Budući da je I svjetski rat polovično riješio političke, ekonomske i društvene probleme Italije, postavlja se pitanje rješenja ovih problema od naroda i u interesu naroda. Unutar Socijalističke partije postojao je lijevi nukleus, koji pokreće pitanje proleterske revolucije i socijalističkog preobražaja zemlje što, uz još neka neslaganja članova, dovodi do rascjepa i formiranja nove radničke partije koja je, istina, imala niz slabosti, ali je njezina idejna osnova bila veoma bliska revolucionarnom marksizmu. Rascjep Socijalističke partije i formiranje Komunističke partije Italije (Livorno, 1921) dolazi istovremeno s nastupom fašističke ofenzive. Iskoristivši poslijeratna previranja u društvu i slabost radničkog pokreta, fašisti su se proglasili za snagu koja će spasiti talijansko društvo od boljševizma. Marš na Rim zatekao je radničke partije nespremnima. U daljnjem razvoju situacije, naročito sa stavljanjem KPI izvan zakona (1926) mogućnosti djelovanja su smanjene na minimum. Poslije kraha talijanskog fašizma (1943) komunisti su organizirali pokret otpora protiv ostataka fašističkih snaga u zemlji. Zbog velike podrške i simpatija masa, komunisti su sudjelovali u vladama Italije (1943—1946). Međutim, uplašena utjecaja KPI, talijanska buržoazija je uspjela da izolira komuniste i da ih odstrani iz vlade. U uvjetima aktivizacije reakcionarnih sila u Italiji, osobito poslije njenog pristupanja Atlanskom paktu (1949) KPI je razvila energičnu djelatnost u narodu za nezavisnost zemlje, zaštitu republikanske konstitucije i mira. U poslijeratnim godinama, kod je ispovijedala »credo« u staljinizam broj njenog članstva je opadao. Danas je KPI jedna od najjačih kompartija na Zapadu. Politiku ove Partije u posljednjih desetak godina i njezin krajnji cilj neka nam ilustrira jedan fragmet iz Togliattijeva izvještaja na VIII kongresu KPI (1956): »Front obnove Partije u prvom je redu front koji je usmjeren prema vanjskom svijetu i odnosi se na političku aktivnost Partije, njen način rada. Neće to biti, dakle, samo običan udarac bičem. To će prije svega biti potpunija i bolja obrada naše političke platforme, koja proizlazi iz dubljeg traženja talijanskog puta k socijalizmu. On se sastoji u širem i slobodnijem traženju saveznika radničke klase, u borbi protiv vlasti krupnih monopola. On se sastoji u općoj agrarnoj reformi, koju mi ponovo stavljamo u prvi plan, a za koju se bore radnička klasa i seljaci. On se sastoji u boljem razumijevanju demokratskih metoda naše akcije, u napredovanju k socijalizmu.«

Knjiga, o kojoj je ovdje riječ, izdana je povodom sedamdesetog rođendana Palmira Togliattija. Sastoji se od 14 autorovih radova: članaka, govora i recenzija, — publiciranih u periodu od 1926. do 1962. godine. Bez obzira na raspored ovih radova u ediciji, možemo ih podijeliti po njihovu sadržaju na tri grupe.

Prva grupa tretira probleme unutar radničkih partija socijalističke i komunističke. To su članci pod slijedećim naslovima: Serrati; Dopo settant'anni (Poslije sedamdeset godina); Appunti e schema per una storia del Partito comunista italiano (Bilješke i shema za historiju Komunističke partije Italije); Particolarità della rivoluzione spagnola (Osobitosti iz španjolske revolucije); Marxismo e bakunismo (Marksizam i bakunjinizam); L'antifascismo di Antonio Gramsci (Antifašizam Antonija Gramšija); Il centenario del Manifesto del partito comunista (Stogodišnjica Manifesta komunističke partije).

U doba pokreta za nacionalno oslobođenje i ujedinjenje Italije nije bilo takve organizacije koja bi shvatila prave težnje naroda i riješila osnovne probleme nacije. Kad je kasnije osnovana Socijalistička partija »prvi koraci u borbi za jedan demokratski poredak — kaže autor — naišli su na zapreku u reakcionarnim grupama buržoazije« (str. 278). Međutim, i sama buržoazija morala je mijenjati svoju taktiku, suočena s ovom novom snagom, naročito kad je SPI osvojila simpatije velikog dijela naroda. Odvajanje socijalista od anarhista i, kasnije, komunisti od socijalista ukazuje na činjenicu da je u radničkom pokretu Italije, u svim fazama razvoja toga pokreta, postojala jedna grupa protagonista narodnih stremljenja, grupa, koja je imala snage da se otrgne od starog i krene novim putem, radikalnijih rješenja. Primjer za ovakvu transformaciju je Giacinto Menotti

Serrati, socijalist, maksimalist pa trećeinternacionalist i konačno, komunist. Serrati se cijeli svoj život borio za ideale u koje je vjerovao. Njegov moral najbolje nam pokazuju ove njegove riječi: »Vratio sam se k vama. Saznanje da smo dio velike vojske Komunističke Internacionale, vraća mi hrabrost; ja među vama tražim samo svoje mjesto vjernog vojnika proleterske revolucije, i obećajem da dajem sebe potpuno, cijeli svoj život za oslobođenje radničke klase«.

Međutim, osim nekolicine primjera ovakve pozitivne transformacije bilo je i primjera negativnih transformacija, pa čak i dvostrukih, a jer su to bili najčešće lideri pojedinih stranaka, dolazilo je i unutar samih radničkih organizacija do idejnih previranja, razmimoilaženja i, kao rezultat, do nejedinstvenog djelovanja u političkom životu zemlje.

Najopsežniji element knjige jesu — Bilješke i shema za historiju KPI, — gdje su kronološkim redom označeni najvažniji događaji od osnivanja ove partije do zaključno 1947. godine. Tu su nabačeni momenti iz razdoblja njenog konstituiranja te idejna razmimoilaženja unutar partijskog rukovodstva, zatim djelovanje Partije u periodu učvršćivanja fašizma, u periodu ekonomske krize, fašističkih ratova u Etiopiji, pa u Španiji, za vrijeme II svjetskog rata i, na kraju tu je riječ o Partiji kao organizatoru narodnog fronta protiv fašista i kao braniocu demokracije i mira.

Svojom dugogodišnjom borbom talijanski su komunisti stvorili najbrojniju, najorganiziraniju, najmasovniju i najdinamičniju partiju na Zapadu; Partiju koja djeluje legalno; Partiju, koja povremeno poprima izborni karakter, pa iako ima nekih dogmatskih shvaćanja, njezina idejna koncepcija bez sumnje evoluirala s rješenjima stvaralačkog marksizma. Kad kažemo da idejna koncepcija talijanskih komunista evoluirala, onda mislimo na suvremene koncepcije o talijanskom putu u socijalizam, na borbu za stvaranje demokratske većine, na politiku za pridobivanje talijanskog juga, na politiku šire suradnje s demokratskim elementima u unutrašnjoj i vanjskoj politici. U periodu zauzimanja vlasti od strane fašista, radničke stranke, kako Socijalistička, tako ni Komunistička, nisu imale razrađenu političku strategiju i taktiku za ovakovu situaciju, premda je nekolicina komunista upozoravala u tim godinama na opasni savez vladajućih krugova s fašistima.

Tako Antonio Gramsci piše u listu L'Ordine Nuovo (Torino, 13, 1920): »Sadašnje razdoblje klasne borbe u Italiji je razdoblje kome će uslijediti ili osvajanje političke vlasti od strane proletarijata za prelaz na nove načine proizvodnje i distribucije, što će omogućiti obnavljanje produktivnosti, ili pak strašna reakcija od strane veleposjedničke klase i vladajuće kaste. One neće izbjegavati nasilje bilo kakve vrste da bi podjarmile industrijski i poljoprivredni proletarijat i prisilile ga na ropski rad. One će pokušati bez milosti da razbiju organe političke borbe radničke klase (Socijalističku partiju) i da organe ekonomskog otpora (sindikate i zadruge) uključe u mašinu buržoaske države.«

Togliatti danas zamjera Gramsciju što se torinska grupa komunista u onim danima ograničila samo na propagandu. Međutim, neka veća akcija od njih se nije mogla očekivati, kad iza sebe nisu imali ni Socijalističku stranku, a kamoli mase. »Socijalisti« su tada bili »iznad događaja« smatrajući fašizam privremenom pojavom. Oportunizam većine tadašnjeg rukovodstva radničke klase završavao se »paktom pomirenja« i »Aventinom«.

Ovdje možemo spomenuti i članak Togliattija u listu »Il comunista«, Rim, 1922, koji izdavač nije objavio u ovoj ediciji, gdje autor razgoličava imperijalistički karakter fašizma.

Ipak su talijanski komunisti i socijalisti zajedno stupili u pravu otvorenu borbu protiv fašizma u Španiji; to je ujedno bio prvi sukob talijanskih komunista s talijanskim fašistima od kada su fašisti preuzeli vlast. Godine prije neposrednog stupanja Italije u II svjetski rat i godine 1939. i 1940. bile su veoma teške za KPI. Uza sve to, komunisti su bili inicijatori agitacije protiv rata i protiv fašizma uopće, kao neprijatelja talijanske nacije i cijelog čovječanstva. Njihov rad, istina, nije odmah naišao na širok odaziv naroda zbog tadašnjih fašističkih pobjeda u Africi. Pokret otpora razbuktao se 1942, a naročito poslije propasti talijanskog fašizma i okupacije od strane njemačkih trupa. Pobjeda ustanika pod vodstvom Komiteta nacionalnog oslobođenja i daljnji radni uspjesi u organiziranju sindikalnog pokreta istakli su KPI kao vodeću borbenu snagu nacije. Najveći pozitivni rezultat cijele ove akcije bilo je uspostavljanje republikanskog režima. Međutim na čelo republike su došli i neki ljudi koji nisu imali demokratska shvaćanja, dapače izražavali su težnje potpuno suprotne težnjama naroda. Republikanski režim, kako kaže autor je uspostavljen

»Sa vladom suprotnom prijedlogu koji su dali komunisti, sa upravom koja je nosila ili otvoreni sukob sa neprijateljskim veličinama ili korjeniti razdor u demokratskom frontu...« (cit. str. 157).

U člancima druge grupe tretiraju se neki problemi iz perioda konstituiranja nacionalne države, rasvjetljava se uloga katoličke crkve, posebno pape, prema radnim masama Italije. Autor navodi da je lateranski pakt između talijanskog kralja i Vatikana bio uperen protiv talijanskih radnika i siromašnih seljaka, ali snaga ove klase, snaga proleterske revolucije može da sruši sve prepreke. Vladajući krugovi buržoazije uvijek su nalazili saveznika u crkvi, tako i kasnije imamo primjera da vlada vodi politiku povezivanja s crkvom, vlasnikom ogromnih bogatstava i potencijalne snage konzervativnih krugova. Vlada pak G. Giolittija vodila je istovremeno dvojaku politiku: s jedne strane povezivanja s crkvom, a s druge — politiku ulaganja oportunističkim vodama radničke klase. Sitne ustupke radničkoj klasi sjeverne Italije (berza rada, zakoni o osiguranju radnika i dr.), naplaćivala je ova vlada krvlju štrajkaša, poljoprivrednih radnika južne Italije. Tako je nacija imala prilike da istovremeno veliča i osuđuje tog famoznog državnika, naročito kad je u svom drugom nastupu na političkoj sceni Italije prepustio vlast fašistima. Giolitti je bio jedan od onih političara koji su u momentu najvećeg revolucioniranja masa, u razdoblju 1918—1920. godine, u momentu zauzimanja tvornica i zaposjedanja zemlje povelili protiv radnika rat do istrage i tako omogućili pobjedu najreakcionarnijih snaga u zemlji, fašista.

Autor kaže: »... fašizam je ujedinio sve konzervativne grupe, industrijalce, velikoposjednike, visoke ličnosti dvora i crkve, a imao je i podršku intelektualaca od filozofa Gentilea i Crocea do Giolittia, od reformista Bonomia do klerikalca De Gasperia, od pape do kralja, bez iznimke.« (cit. str. 125—126)

O političkoj aktivnosti De Gasperia, njegovom specifičnom antifašizmu koji je doveo do uspostavljanja tradicionalnog kapitalističkog poretka i osnovnih problema nezaposlenosti i bijede do najvišeg stepena, učinjen je prilično iscrpan bilans. Međutim interesantno je, tek radi informacije i usporedbe, pogledati izborni program Demokršćanske stranke od 1958. gdje se djela De Gasperia apoloģiziraju kao najznačajnija u političkom životu poslijeratne Italije. U ovu drugu grupu možemo, s obzirom na sadržaj svrstati članke pod nazivom: Fine della »questione romana« (Završetak »rinskog pitanja«); Discorso su Giolitti (Razgovor o Giolittiu); i Per un giudizio equanime sull' opera di Alcide De Gasperi (Za nepristran sud o djelu Alcida De Gasperia).

Kao dodatak knjige štampano je pet poslijeratnih Togliattijevih recenzija knjiga antikomunističkih orijentiranih autora.

Te recenzije odnose se na knjige: Vent'anni di vita politica od Luigi Albertini; Il lungo viaggio; i Il lungo viaggio attraverso il fascismo, obje knjige od Ruggero Zangrandi; Cronache di filosofia italiana od Eugenio Garina; Una biografia di Benedetto Croce od Fausto Nicolini.

Od ovih Togliattijevih recenzija naročito su interesantne one koje je autor napisao o knjigama Ruggera Zangrandia.

Ruggero Zangrandi lični je prijatelj Mussolinijevе porodice i oduševljeni fašist u periodu dolaska fašizma na vlast i njegova učvršćenja na vlasti. Međutim, Zangrandi kao i mnogi drugi mladi iz njegove generacije shvatili su već poslije 1930, da s fašistima ne mogu naprijed jer se, kako kaže Togliatti, »u njima rodila instiktivna pobuna protiv režima...« (cit. str. 294—295); i dalje u tekstu: »Odavde se dobiva još jedno svjedočanstvo da je među nama ogromna masa nekadašnjih mladih fašista...«

Togliatti primjećuje da je trebalo iskoristiti nezadovoljstvo ovih mladih 'opozicionara' i udružiti se s njima protiv zajedničkog neprijatelja da bi se našle zajedničke adekvatne mjere, tim više što (cit. ibid.) »Mi nismo bili daleko od sektaštva, stari demokrati nemoćni; Benedetto Croce je otvoreno preziran.«

Mislimo da je momenat trebalo iskoristiti, ali taj je možda bio prije dolaska fašista na vlast ili još bolje, poslije kapitulacije fašističkog režima kada ogromna masa naroda prilaže komunistima. Međutim, u ovim vremenima fašističkog totalitarizma traži teren i momenat za neku veću akciju bila je iluzija, odnosno samoubojstvo, to više što su se u sindikate i druge radničke organizacije infiltrirali fašistički agenti paralizirajući svaku javnu djelatnost. Što se tiče ovih mladih 'opozicionara' smatram da su

bili prilično labilan element na koji je bilo riskantno osloniti se, to više što tada ni komunisti, ni ovi dojučerašnji fašisti nisu imali jasan program rada.

Transformacija 'crnih' u 'crvene' mogla se i ponoviti u tom svom pozitivnom vidu, ali je ona isto tako mogla da se izvrši kod nekih ljudi u obrnutom pravcu a kao takva mogla je izazvati provaljivanje komunističkih organizacija u času kad je svaki čovjek bio dragocjen.

S ovim recenzijama Togliatti nastoji izvesti čitača iz zamke koju mu pisci recenziranih djela postavljaju u obliku perfidnog i kamufliranog reakcionarstva, ili donošenja neistinitih podataka ili jednostavnim preskakvanjem nekih važnih historijskih događaja, ili iskrivljivanjem ocjena rada nekih progresivnih političkih ljudi.

Iz svih radova u knjizi, od prve do posljednje stranice, izbija otpor — otpor protiv svih antidemokratskih tendencija u radničkom pokretu.

Otpor, koji je započeo risorgimentom još nije završen. Ovaj dugi tok pokreta otpora talijanskih radnih masa, tok nacionalno-oslobodilačkog, pa klasnog radničkog pokreta otpora bio je bez sumnje određen miljeom u kome je nastao i u kome se i danas razvija.

Suvremena borba talijanskih komunista za socijalizam suprotstavlja se činjenici da je Italija članica Atlanskog pakta koji je prvenstveno čuvar kapitalizma na Zapadu.

Nemoguće je predvidjeti konačni ishod ove dugogodišnje borbe. Postoje realne mogućnosti da komunisti uzmu u svoje ruke historiju buduće Italije, ali uz pretpostavku da ih antikomunističke snage u zemlji, pomognute od zapadnih antikomunista, ne uspiju izolirati.

U svojoj političkoj aktivnosti Togliatti je sudjelovao i u razradi mnogih problema talijanske literature i kulture. Njegov opus je velik i značajan za cijeli međunarodni radnički pokret.

S izborom Togliattijevih djela u ovoj knjizi naglašava se njegova aktivnost u svim fazama razvoja talijanskog radničkog pokreta, pa se ova knjiga može preporučiti svakome tko se želi podrobnije upoznati s ovom problematikom.